

Franz Blei

Lydwina

[El cavall de Troia]

(fragment)

Traducció de Miquel J. Flaquer Serrano

Pròleg i revisió de Pere Joan Tous

Assaig final de Miquel Llull

EDICIONS DOCUMENTA BALEAR

2020

Lydwina o la frivolitat en temps d'exili

Una semblança de Franz Blei

Pere Joan i Tous
Universitat de Konstanz

Franz Blei va morir el 10 de juliol de 1942 a Westbury, Long Island, a Nova York, on havia malviscut des de la seva arribada, un any abans, al marge de la comunitat dels exiliats, comptant només amb l'ajuda d'uns pocs amics. Va morir així, en el cansament dels seus 71 anys i en la soledat d'una modesta habitació d'hospital per a pobres, pobre de solemnitat i per no poder pagar el tractament mèdic que necessitava, qui havia estat una de les figures intel·lectuals més brillants i influents de les dues primeres dècades de segle XX.

Aquesta època prodigiosa de la literatura en llengua alemanya, per sempre lligada al nom de la República de Weimar, havia tingut en Franz Blei, vienès de naixement i muniquès-berlinès d'adopció, un dels seus crítics literaris més sensibles i clarividents. Ja de per si, com a conseller d'algunes de les més innovadores editorials d'aquell temps, havia estat ell qui, en gran part, va descobrir i va

promocionar Franz Kafka, Robert Musil, Robert Walser, René Schickele, Franz Werfel, Hermann Broch i un llarg etcètera d'autors que van anar després configurant la modernitat eclèctica i exuberant d'entreguerres, aquesta que després seria segada per la barbàrie genocida i culturicida dels nazis. El seu *Bestiarium* (1920 i seg.) havia estat un èxit de públic; sota forma d'animals, oferia un retrat mordaç de la literatura alemanya i austríaca que estava sorgint de l'hecatombe de la Primera Guerra Mundial. No menys èxit havia recollit amb la seva biografia *Talleyrand oder der Zynismus* ([Talleyrand o el cinisme] 1932), i igualment significativa havia estat la seva pròpia tasca editorial, sobretot en els dos primers lustres del segle: no solament havia fundat i dirigit distintes revistes culturals, per efímeres no menys prestigioses, entre les quals *Hyperion* (1908-1910), sinó que també havia estat un dels redactors de la publicació que millor va acompanyar la literatura d'entre-segles: *Die Insel* (1899-1902). No menys important havia estat la seva funció d'intermediari, traduint i editant autors decisius del renovat camp literari francès (Stendhal, Charles Baudelaire, Octave Mirbeau, André Gide, Maurice Barrès, Marcel Schwob, André Suarès) i anglosaxó (E. A. Poe, Gilbert Keith Chesterton, Oscar Wilde, Aubrey Vincent Beardsley, William Beckford, Walt Whitmann).

Menys reconeguda, i objectivament també menys valuosa, havia resultat ser la seva pròpia creació literària. Ni com a llibretista d'òperes, entre les quals *Die Tiefe Beschauung* ([La mirada profunda] 1914) amb música de Friedrich Hollaender i *Nusch-Nuschi* (1921) amb música

de Paul Hindemith, ni com a narrador –per exemple, amb els seus «relats morals» en to menor, compilats a *Der Knabe Ganymed* (1923) i a *Die Frivolitäten von Herrn D. Geschichten von Frauen und Liebe* ([Les frivolitats del senyor D. Històries de dones i amor] 1925)– va aconseguir el reconeixement que li va valer la seva obra crítica. Pot ser que es degués al fet que el camp literari, i sobretot el vienès, estava ja saturat d'obres que qüestionaven la moral burgesa de la seva època i cartografiaven, lliures de tabús, les relacions psicosexuals. Encara més: un públic que ja havia apreciat, no sense escandalitzar-se, obres tan transgressores com *Die Gefährtin* ([La companya] 1899) o *Reigen* ([Ball en rodona] 1920) d'Arthur Schnitzler, no podia trobar gaire suggeridores ni profundes les propostes de Blei, encara ancorades en el decadentisme postnaturalista i amb evidents regustos de la literatura galant del segle XVIII. Des de la posteritat, sens dubte cal emfatitzar el retrat que Franz Kafka va fer-ne cap al 1920: «(Franz Blei) és intel·ligentíssim i graciós. Sempre està alegre. Quan ens veiem, la literatura universal desfila en calçotets davant de la nostra taula. Franz Blei és molt més intel·ligent i gran que el que escriu... (És) un narrador de contes oriental que s'ha perdut a Alemanya.»

De fet, la seva obra de creació és només subsidiària del que, sens dubte, va ser la gran passió intel·lectual de la seva vida: la fenomenologia amorosa i la història cultural de l'erotisme. Si alguns biògrafs de Franz Blei estableixen una òbvia relació entre aquest interès i el mateix tarannà amorós de l'autor, no és menys cert que, particularment en el camp intel·lectual vienès, la sexualitat i les seves

heterodòxies havien estat des de la Fi de Segle un dels grans temes del debat científicocultural, sobretot des de l'emergència institucional de la psiquiatria i de la psicoanàlisi. Tant la *Psychopathia sexualis* (1886) de Richard von Krafft-Ebing com la teoria psicosexual de Sigmund Freud, si bé van ser fites en la medicalització de la sexualitat, van tenir la gran virtut d'alliberar-la de l'estigma d'allò pecaminós i d'obrir-la a una perspectiva historico-cultural. Exemples cabals d'aquest nou enfocament, que s'obria a la literatura com a font documental, són sengles assajos d'Otto Rank, un deixeble de Freud, sobre el donjoanisme (*Die Don Juan-Gestalt*, [El personatge de Don Joan] 1924), l'incest (*Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage*, [El tema de l'incest en la literatura i la llegenda popular] 1912 i seg.) i la nuesa (*Die Nacktheit in Sage und Dichtung*, [La nuesa en la llegenda popular i la literatura] 1913). Per dir-ho així, són innombrables els articles de Blei sobre aquest ventall de temes que van des de la reivindicació cultural de la pornografia fins a la revisió institucional del matrimoni. Depenent del context de publicació, el to era de vegades lúdic (com en les seves contribucions a la revista *Der Amethyst*, que ell mateix va editar el 1905), de vegades divulgatiu (com els assajos compilats en el seu *Lehrbuch der Liebe und der Ehe*, [Manual de l'amor i del matrimoni] 1928, a la llunyana tradició de Balzac i el seu *Physiologie du mariage*, 1829) i de vegades fins i tot de tarannà acadèmic. Tal és el cas del seu *Formen der Liebe* ([Formes de l'amor], 1930), en què retraça, en forma de petits assaigs, els usos eròtics i les ideologies amoroses des de l'antiguitat fins al segle XX,

això és des dels ritus fàl·lics de les religions denominades «primitives» fins a l'«amor lliure» preconitzat pel moviment llibertari del seu temps. Caracteritza així, amb gran capacitat de síntesi, les més importants fites de la cultura amorosa occidental, com van ser, per exemple, el *fin'amor* dels trobadors occitans i la literatura galant-llibertina del segle XVIII. Aquesta obra de tarannà panoràmic i enormement erudita anticipa, i potser també supera, la molt similar i fins avui molt més difosa *L'amour et l'occident* (1939) de Denis de Rougemont.

*

* *

Conseller editorial i editor ell mateix, crític literari de referència i encertat promotor de nous valors, historiador de les ideologies amoroses, sexòleg *avant la lettre*, interessat per l'estètica de la pornografia i els avatars de la institució matrimonial, sense oblidar-nos de les seves vel·leitats com a narrador i *librettista* d'òpera... És cert que Franz Blei va voler ser i va ser moltes coses, que els seus interessos van ser molt diversos i fins i tot dispers. Així, en un mateix any, en aquest cas 1930, va publicar, abstracció feta de nombrosos articles i glosses en revistes culturals, no només una traducció del francès (*Conseils aux amoureux* de Jeanne Ramel-Cals) i el seu ja esmentat estudi *Formen der Liebe*, sinó també una interpretació psicoanalítica del gènere de la novel·la policíaca, un recull de petits assaigs biogràfics (*Ungewöhnliche Menschen und Schicksale* [Homes i destins extraordinaris]), una

semblança de Greta Garbo com a icona mediaticofemenina (*Die göttliche Garbo* [La divina Grata Garbo]) i la seva pròpia autobiografia (*Erzählung eines Lebens* [Relat d'una vida]). I no menys cert és que aquesta enorme productivitat anava moltes vegades unida a la reiteració i fins i tot a l'autoplagi. En la seva autobiografia, per exemple, integra sense cap canvi passatges sencers sobre personalitats del seu temps que ja havia publicat en altres textos.

*

* *

Una semblança intel·lectual de Franz Blei no seria, emperò, completa si no s'esmentàs la seva vessant política, aquesta que va motivar que abandonàs Alemanya, ja el 1932, per establir-se a Cala Rajada, anticipant-se així a la presa de poder dels nazis l'any següent. El nou règim no es destorbaria a incloure'l a la llista d'autors prohibits de publicació i els seus llibres també haurien de desaparèixer de les biblioteques públiques. Franz Blei no es va voler mai congraciar amb el règim hitlerià, tot i que alguns dels seus amics, entre els quals personalitats tan influents com el jurista i filòsof Carl Schmitt, que, des del seu conservadorisme a ultrança, s'havia convertit en un dels mentors ideològics del projecte estatal totalitari nacionalsocialista. Abans que Àustria fos annexionada el 1938, es va negar repetidament no només a sol·licitar el seu ingrés a la «Reichsschrifttumkammer» (la Cambra Imperial d'Escriptors), sinó fins i tot a

sol·licitar la nacionalitat alemanya a manera de prova de bona voluntat envers el règim, tal com molts li aconsellaven. I si no ho va fer va ser expressament, per repugnar-li haver d'acreditar la seva «ascendència ària». De fet, ja des d'un principi es va voler posicionar públicament contra l'abjecta estultícia de l'antisemitisme, que els nazis havien convertit en la pedra angular de la seva visió genocida del món. Ho va fer contribuint amb un petit assaig, que va haver d'escriure estant ja a Cala Rajada, a l'obra col·lectiva *Gegen die Phrase des jüdischen Schädlings* (Contra el tòpic del paràsit jueu, Praga 1933), una iniciativa d'autors recentment exiliats, en què van participar, entre d'altres, noms com Heinrich Mann i Lion Feuchtwanger. Més enllà del seu antifeixisme i del tarannà esquerrà, resulta difícil situar Franz Blei, amb persistència, en l'espectre ideològic del seu temps. La veritat és que el seu nom ja apareix amb certa insistència en els annals de la malmesa Revolució de Novembre (Viena, 1918), d'inspiració anarcocomunista, ja sigui com a articulista de publicacions pacifistes (entre d'altres, *Die Aktion*, una de les pioneres de l'expressionisme), ja sigui per la seva esporàdica activitat propagandista per a la Rote Garde (Guàrdia Roja), una organització de biaix bolxevic, cofundada pel seu amic Erwin Egon Kisch i molt propera a l'aleshores recentment creat Partit Comunista austríac. El que sí que resulta evident és que, ja des d'un principi, va voler contribuir a un debat obert a totes les sensibilitats i capaç de remodelar allò polític enfront de les forces reaccionàries responsables de la passada hecatombe i que tornaven a fer-se amos del poder. Ja ho havia intentat amb *Summa*

(1917-1918), una revista en què van conviure intel·lectuals tan dispars com Carl Schmitt, Max Scheler i Ernst Bloch, i ho va tornar a intentar amb *Die Rettung. Blätter zur Erkenntnis der Zeit* ([Pàgines per al coneixement dels temps presents] 1918-1919), una revista que va fundar amb Albert Paris Gütersloh, el lema de la qual, a mig camí entre la provocació i la nostàlgia de certes ideològiques, era: «Es lebe der Kommunismus und die Katholische Kirche!» («Visca el comunisme i l'Església catòlica!»). De fet, potser fos la política, en el sentit de *res publica*, la primera vocació de Franz Blei. Bona prova d'això és que, jove batxiller, triàs estudiar economia política, una carrera llavors nova, i que decidís fer-ho a Suïssa, en un ambient acadèmic i polític molt més obert i liberal que l'austríac. Admira la celeritat, en aquest cas sinònim d'intensitat, òbviament, amb què va realitzar els seus estudis, en només cinc anys, de 1890 a 1894, primerament a Zurich, després a Ginebra i finalment a Berna, on es va doctorar. Va haver de ser en aquesta ciutat, i segurament en alguna biblioteca, on Franz Blei va conèixer Lenin, llavors exiliat en aquella ciutat. De les discussions que van haver de tenir i concretament per un article que Franz Blei va publicar el 1895, a la revista del seu mentor, el filòsof empirista Richard Avenarius, neix la controvèrsia que Lenin va entaular amb Blei en tant que deixeble d'Avenarius i proper a les posicions positivistes d'Ernst Mach en la seva obra *Materialisme i empiriocriticisme*, dos filòsofs que Lenin titllava de *reaccionaris*, i que va intentar deconstruir en aquell mateix estudi.

Cal aturar-se en aquesta etapa acadèmica de Franz Blei i concretament en la seva tesi de doctorat sobre «Die Dialogue des Abbé Galiani», publicada el 1895. Versa sobre *Les dialogues sur le commerce des blés* (publicat clandestinament a París, 1768) de l'abat Ferdinando Galiani (1728-1787), un economista italià il·lustrat, amic de Diderot i de Voltaire, de Grimm i de d'Holbach. En els seus *Diàlegs*, d'empremta mercantilista, Galiani advoca per una intervenció directa de l'estat en situacions de crisi de subsistència. El que, sens dubte, va haver de fascinar Blei no va ser tant la teoria econòmica de Galiani, que ell valorava des d'una perspectiva històrica, sinó el coratge estilístic i el tarannà irònic de qui Voltaire va retratar com un encreuament de Plató i Molière. De fet, la personalitat intel·lectual de Galiani té molts punts de semblança amb la de Blei i aquest va haver de prendre'l –conscientment o inconscientment– com a model o, almenys, descobrir-hi una ànima bessona: en la seva època, la reputació de Galiani va ser la d'un erudit economicista doblat de polític (va aconseguir sanejar, com a ministre, les finances del Regne de Nàpols), però també la d'un erudit humanista, gran lector i comentarista d'Horaci. I va ser també la d'un amant de la literatura, capaç ell mateix de brillar-hi, sobretot amb obres satiricoburlesques i paròdiques. Les evidents similituds entre Galiani i Blei no acaben, emperò, aquí: els uneix també l'amor per l'òpera (Galiani deixà fins i tot escrit un llibret per a una òpera *buffa* titulada *Socrate immaginario*) i la seva curiositat antropològica per dilucidar els ressorts de la condició humana (Galiani va escriure diversos opuscles

sobre l'*home natural* i l'esdevenir de l'instintiu en el procés de socialització). I els uneix, per fi, un mateix interès per allò femení, que Galiani va viure en la seva versió rococó, i una mateixa inclinació, potser involuntària, pel transvestisme literari. Si Nietzsche va dir de Galiani que era com un mico savi, a Blei se li ha criticat la seva incapacitat per trobar un estil propi, el seu papalloneig literari, sempre a punt de caure en el plagi o en la paròdia involuntària. Ell mateix s'havia retratat en el seu *Bestiarium* com un «peix d'aigua dolça» que va canviant de color segons allò que acaba d'ingerir.

*

* *

Com va passar amb molts dels escriptors d'entreguerres que es van haver d'exiliar i després ja no van poder tornar, la posteritat ha estat ingrata envers Franz Blei. En la seva Viena natal, només un carreró, la *Bleigasse*, recorda avui el seu nom. Durant llargues dècades, únicament es van anar reeditant el *Bestiarium* i la seva biografia de Talleyrand. La resta de la seva obra, gairebé un centenar de títols, va quedar enfonsada en l'oblit, tant a Àustria com a les dues Alemanyes, en una per a desinteressar-se de l'exili antifeixista, en l'altra per criteris d'ortodòxia comunista. Si bé el seu amic Albert Paris Gütersloh va intentar posarhi remei editant el 1960 una selecció de les seves obres, va ser poca o gairebé nul·la la repercussió. Caldria esperar el nou segle, i fins i tot els dos últims lustres, perquè Franz Blei fos en certa manera redescobert i de nou fet

accessible per al gran públic. Són ja més de dues dotzenes de les seves obres les que han estat així recuperades, en gran part per petites editorials, tot i que també per alguna de més ben situada en el camp literari, com la vienesa Zsolnay. Alhora, la historiografia literària ha anat intensificant el seu interès per un autor que tant va marcar l'escena literària d'entreguerres, i fins i tot ha reivindicat en nom de la postmodernitat una obra camaleònica i versàtil com la de Franz Blei, oberta a totes les inquietuds, amant dels gèneres marginals i híbrida de tots els estils.

L'exili de Franz Blei va ser un llarg pelegrinatge de deu anys. Els quatre primers (1932-1936), instigat per la seva filla Sibylle, ja establerta a Cala Rajada, els va passar a Mallorca, que va haver finalment d'abandonar pel triomf immediat de les tropes rebels a l'illa. D'allí va tornar a Viena, on va trobar l'ambient cultural i polític molt enrarit i on va malviure dos anys en no rebre ja de les editorials alemanyes els seus drets d'autor i els seus percentatges com a traductor. Conscient del perill que corria com a *intel·lectual sospitós* i atès que la premsa pro-nazi l'havia estigmatitzat com a jueu, sense cap altra raó que la dels seus trets suposadament semítics, va decidir expatriar-se quan l'Alemanya hitleriana es va annexionar Àustria el 1938. Des d'allà es va traslladar a Itàlia, a Florència, que també va haver d'abandonar al cap d'uns mesos, ja que el règim mussolinià exigia dels austríacs allà residents que acreditassin la seva ara imposada nacionalitat alemanya i Franz Blei, pels motius ja esmentats, es va negar a fer-ho. El 1939, es refugia a Cagnes-sur-Mer, en l'anomenada *zona lliure* del sud de França, però

havent de continuar el seu periple el 1941, davant l'ame-
naça de ser arrestat pels alemanys, quan aquests van pas-
sar la línia de demarcació. Després d'unes setmanes a
Lisboa, a casa de la seva filla Sibylle, que ja l'havia acollit
a Mallorca, aconseguí embarcar-se cap a Nova York,
on arriba el juny de 1941, ja malalt i només amb tot just
quaranta dòlars a la butxaca.

No hi ha cap dubte que els anys passats a Cala Rajada
varen ser els més tranquils o, si de cas, els menys deses-
perants del llarg exili de Franz Blei. Encara que afirmàs
repetidament en la seva correspondència des de Cala Ra-
jada que no feia res de profit, també va confessar alguna
vegada que estava esbossant un projecte ambiciós i refle-
xiu. La veritat és que, el 1938, des de Florència es va pre-
sentar a un concurs literari organitzat per l'American
Guild for German Cultural Freedom, amb un manuscrit
inconclús, de 111 pàgines, titulat *Das Trojanische Pferd*
[El cavall de Troia]. Es pot suposar que Franz Blei ja el va
redactar en gran part a Cala Rajada, almenys les primeres
47 pàgines que corresponen a *Lydwina*, i que apareixen
rubricades com a «fragment de novel·la» («Roman-
fragment») en l'edició d'obres escollides publicades pel
seu amic Gürtesloh el 1960. Un any més tard, el 1939,
Blei afirmava en una carta que ja havia conclòs *Das Tro-
janische Pferd*, i que el manuscrit arribava a les 280 pàgi-
nes. Malauradament, no s'ha trobat fins avui una còpia
d'aquesta versió que Blei donava com a definitiva. L'únic
que se'n conserva és la versió presentada al concurs de
l'American Guild.